

LITKEI JÓZSEF

Rendszerváltás és múltkonstrukció

Előadásom célja az 1989-es rendszerváltást övező történelemszemléleti diskurzus értelmezése azon viták fényében, melyek az 1945-ös rendszerváltást jellemezték, forrásként elsősorban a parlamenti viták jegyzőkönyveit használva (1944-es debreceni ideiglenes nemzetgyűlés alakuló ülése, és az 1946-os köztársasági államforma körüli viták egyrészt, másrészt pedig az 1990-es alkotmány, és különösen a köztársasági címer kérdését övező vitákról van szó). E párhuzamba állítást indokolja az, hogy a két rendszerváltást kodifikáló történelmi érvelésrendszer között számos hasonlóság fedezhető fel. Mindkét rendszerváltó elit célja egy olyan idealizált nemzet diskurzív megalkotása volt, mely megfelelt annak a kívánt nemzeti önképnek, melyre a rendszerváltás épült (legyen az a németellenes szabadságszerető magyar nép vagy a kommunizmus alól felszabaduló magyar nemzet képe). Ez az önkép mindkét esetben egy elnyomott forradalom emlékének a rehabilitálására épült, míg ez ezt a szerepet 1989-ben értelemszerűen 1956 játszotta el, addig 1945 után – bár kevésbé domináns és konszenzusos módon – 1918. Ennek megfelelően mindkét, a történelmi narratívák által létrehozott jelenkonstrukció a korábbi rendszer, a közelmúlt olyan tagadására épült, mely azt a szerves nemzeti történelmi folyamattól való eltérésnek tekintett. Mindez pedig mindkét esetben élesen vetette fel azt a kérdést, hogy a történelmi folytonosság újratemtése érdekében mely korábbi korszakot érdemes kiindulási pontnak tekinteni. A közelmúlt problematikus volta miatt azonban komoly hangsúlyt kapott a távolabbi múlt is, azon kanonizált hagyományok sorozata, melyek révén a vágyott nemzeti önkép történelmi értelmet nyert. Mindazonáltal éppen ezek, a kanonizált nemzeti emlékezetre épülő viták azok, melyek révén elemezhető, milyen változáson ment át a történelmi közgondolkodás 1945 és 1989 között, milyen mértékben rendezte át a történelmi emlékezet térképét az világháborútól eltelt negyven év, különös tekintettel a kommunista történelempolitikának a közgondolkodást befolyásolni, módosítani szándékozó törekvései (legyen az a kurucos történelemszemlélet propagálása a '40-es évektől, vagy éppen a szentistváni hagyomány domesztikálása a '80-as évek végén).

E változások megértése nagyban hozzájárulhat ahhoz, hogy jobban megértsük mindazokat az értelmezési kereteket, melyekben a rendszer-változás során a politikai és kulturális identitások megkonstruálódtak, és ennek köszönhetően az 1989-et követő identitáspolitika kiindulási pontjaként is szolgáltak.